

ПРОСВІЩЕННЯ

митр. прот. Михайло Димид,

д-р канонічного права,

директор Інституту церковного права

Український католицький університет (Львів)

«Пустіть дітей! Не бороніть їм приходити до мене,

бо таких Царство небесне» (Мт. 19:14)

«Хочу бо й цьому останньому дати, що й тобі» (Мт. 20:14)

1. Вступ

Ми віримо й знаємо, що «Христос відновлює людську природу до її первісного стану. Символіка Хрещення (φωτισμός — просвіщення) показує, як людина знову вводиться до світла єдності, стаючи “дитиною світла”»¹. Просвіщення (φωτισμός) — це уділення таїнств християнського втаємничення: Хрещення, Миропомазання та Євхаристії. Вони приймаються одночасно².

¹ Прот. Іван Гаваньо. Подружній аспект священничого життя // *Собор святотроїцький: Вісник парафії Пресвятої Трійці м. Дрогобича* (2003/8) 7 [www.katedra.org.ua/visnyk/pdf/2003/ss_15.pdf] (сайт відвідано 18.03.06).

² В Українській Греко-Католицькій Церкві ця традиція була обірвана Замойським Синодом, оскільки до того всі користувалися тими самими літургійними книгами. Синод у Замості вніс розрізнення літургійних книг на «апробовані Святою Столицею» і книг «схизматиків», тобто неуніятські. Цю «роздільчу» політику продовжує Львівський Собор 1891 р., відділяючи таїнство Євхаристії від таїнств Хрещення і Миропомазання. У 1992 р. Синод Єпископів УГКЦ «пригадує, що літургійні постанови Замойського Синоду залишаються

Таїнства християнського втаємничення — це не приватна справа батьків дитини і хресних батьків, а справа цілої спільноти; це подія, яка творить свято³.

Власне Божа спільнота приймає нового члена, Божа спільнота бере на себе відповідальність за нього, Божа спільнота збільшується і радіє. Бо коли народження відкриває життєвий вимір земного буття, то Хрещення — це нове народження до вічного життя. Нова людина, воплотившись, вийшовши з материнського лона, готова до купелі водою і Святим Духом. Таку готовність людини, що дозволить їй віднайти свою первинну людську гідність, втрачену через Адамів гріх, і тим самим приступати до Бога через Христа в Євхаристії, ми завдячуємо Різду Христовому, через яке Син Божий освятив людську плоть.

Згадую про ці основоположні принципи, щоб наголосити, що Хрещення, як кожне гарне свято, вимагає підготовки. На початку християнства підготовка тривала щонайменше рік і закінчувалася Хрещенням під час Пасхальної Літургії. Тепер є трохи інакше: підготовка до кожночасної звичайної Літургії і підготовка до Хрещення триває коротко.

обов'язуючими: г) Пресвяту Євхаристію не подавати немовлятам, доки вони не досягнуть свідомого віку» (*Рішення і Постанови Синодів Єпископів Української Греко-Католицької Церкви 1989–1997 років*. Львів 1998, с. 21). Зміна наступає 1997 р., коли Синод Єпископів УГКЦ у дуже делікатній формі «доручив застосувати таку термінологію: “Перша Сповідь і Урочисте Святе Причастя” замість “Перше Причастя”» (*Рішення і Постанови Синодів Єпископів...* с. 41). Таким чином відбулося повернення до традиції Київської Церкви й було зроблено крок до виконання парадоксу 51 Інструкції застосування літургійних приписів ККЦ щодо причастя неофітів (Конгрегація у справах Східних Церков. *Інструкція застосування літургійних приписів Кодексу Канонів Східних Церков*. Львів 1998, с. 49). Відновлено традицію, про яку писав митрополит Петро (Могिला) у своєму Требнику: щоб наприкінці таїнства Миропомазання приносити дитину на Великому вхорі і причащати її Святими Таїнства на Божественній Літургії (див.: *Требник Петра Могили*. Київ 1646, вид. 2-ге: Канберра — Мюнхен — Париж 1988, с. 69).

³ Свято — це подія, освячена Богом, яка ушляхетнює людину.

Уже минуло понад десять років відтоді, як Господь дав мені ініціативу провадити недільні Святі Літургії для малих діточок разом із їхніми батьками. Це сталося з тої причини, що в деяких храмах мого міста члени християнських громад не розуміли бажання молоді сім'ї молитися в храмі і причащатися Святих Таїнств разом зі своїми дуже малими дітьми. Тоді, як молодий батько, я побачив цю проблему наочно, бо сам не міг піти зі своєю дитиною до храму на організовану молитву без того, щоб хтось не подивився несхвально чи не висловив невдоволення з приводу «неспокою», внесеного присутністю немовляти в громаді. Я був щасливий, що Господь дав мені дар пресвітерства для служіння, що це служіння я сповнював як викладач Богословської академії і міг недільний час присвятити скріпленню молодих сімей, щоб вони потім стали активними й відважними членами своїх парохій. Цей малий досвід у Господі чинить мене богословом і дозволяє висловлювати братам своє бачення Святої Літургії.

Поданий нижче текст показує красу й велич особливої Літургії, під час якої відбувається Просвіщення нового християнина. Якщо кожна Літургія є повторенням Пасхальної воскресної ночі, то ця робить це в особливий спосіб. Я написав ці рядки, щоб передати в них свій досвід, який є досвідом Церкви, але не є широко доступним для тих, які хотіли б його наслідувати. Бо ж відомо, що спосіб служіння переймаємо не так із книжок, як із практики та прикладу старшого покоління, хоч ідеал деколи розходиться з дійсністю, незалежно від конфесійної приналежності тих, які моляться під час Літургії.

2. Молитва перед іконостасом та облачення

Перед початком кожної Божественної Літургії ієрей, перебуваючи в доброму душевному й фізичному стані, стає перед іконостасом і відмовляє молитви, які в ньому викликають жаль за власні гріхи та велику надію на Боже милосердя, випрошуючи благословення

на священнослужіння⁴. Потім заходить через дияконські двері іконостаса у святилище, тричі поклоняється перед престолом і цілує його, облачається (тобто вбирається в посвячені полотна, промовляючи при кожній ризи відповідну молитву) та вмиває руки. З нагоди Просвіщення ієрей облачається в білі ризи. Білий колір — це барва Воскресіння, Хрещення. Просвіщення — це інтегральна частина Воскресного Богослужіння, і тільки з таким розумінням і в такому дусі треба його відправляти⁵.

3. Проскомидія

У святилищі ієрей починає Службу Божу, пригтовляючи дари хліба і вина, які стануть потім на престолі пересуществлені в Тіло і Кров Ісуса Христа, а в час Причастя освятять тих, які причащатимуться. Ця перша частина Літургії називається Проскомидією. Ієромонах Мелетій (Соловій) слушно каже, що «вино й воду разом із [приготуванням] хліба можна вважати за символи людського життя», яке таким чином приготується, щоб бути принесеним у жертву Дателеві Життя — Богу⁶. Така символіка набирає смислу тільки при вживанні просфор на Проскомидії та вирізуванні з них Агнця і менших частичок, про що Николай Кавасила писав:

просфора, з якої священник вирізує евхаристійного Агнця, представляє увесь людський рід, себто «нашу масу» людську. Христос, як «первородний усього створіння» (Кол. 1:15), схотів прийняти з тої людської маси своє тіло, щоб пожертвувати його за гріхи людства.

⁴ Див.: Мелетій Соловій. *Божественна Літургія*. Рим 1964, с. 159–165.

⁵ *Малий Требникъ*. Рим 1946. Див.: Александр Шмеман. *Водою и Духом*, гл. 2: Крещение [http://www.krotov.info/libr_min/25_sh/shme/man_23.html] (сайт Библиотеки Якова Кротова відвідано 18.03.06). У Малому требнику УГКЦ, виданому в Римі 1973 р. та у Львові 2001 р., написано про «світлі ризи», але це, очевидно, не те саме, що «одежда біла», про яку написано на с. 41 у Малому требнику, виданому в Римі Конгрегацією для Східної Церкви 1946 року.

⁶ М. Соловій. *Божественна Літургія*, с. 175.

Обряд вирізування Агнця з просфори якраз має символізувати добровільну жертву Божого Агнця⁷.

Однак, продовжує думку ієромонах Мелетій, зі свого боку, частинки на дискосі, розміщені довкруги євхаристійного Агнця, символізують містичне Тіло Христове. Довкруги Христа стоїть зібрана ціла Його Церква, що її Він здобув ціною своєї Крови. І тут мимоволі нагадується те видіння, що його мав св. Іван Богослов і його записав у книзі Об'явлення. Він бачив небесний престіл, а на ньому Божого Агнця в своїй славі, а довкруги Агнця був чисельний натовп, якого ніхто не міг перелічити, з кожного народу і поколінь, людей і народів. Вони стояли перед Агнцем, одягнені в білі одязі і з пальмовими галузками в руках, та кликали великим голосом кажучи: «Спасіння нашому Богові, що сидить на престолах, і Агнцеві...» (Од. 7:9–10)⁸.

4. Молитва над тим, хто бажає хреститися

Коли дискос і чаша приготувані, ієрей виходить із-за іконостаса до притвору храму, щоб готувати кандидата до Хрещення. Так, як хліб, вино й вода готуються і символічно представляють кожного члена Церкви, так і хрещеник жертвує себе разом з Агнцем для того, щоб потім обожитися під час Євхаристії. При дверях храму на ієрея чекає ціла церковна громада з кандидатом на Просвіщення⁹. Колись підготовка до Хрещення тривала рік і більше, а нині цей обряд виконується впродовж кількох десятків хвилин. Того, хто хоче бути просвіщений, ієреєві представляють хресні батьки. Вони творять одну особу з хрещеником¹⁰, якого Церква приймає у

⁷ М. Соловій. *Божественна Літургія*, с. 180. Оригінальний твір Николая Кавасили «Пояснення Божественної Літургії» міститься в: PG 150, 379–380.

⁸ Там само, с. 180.

⁹ Це вже друга молитва ієрея над кандидатом на Просвіщення, бо першу було відмовлено тоді, коли на восьмий день після народження його приносили до храму, щоб надати йому християнське ім'я.

¹⁰ Це з одного боку. А з іншого боку, вони є немовби друзі з євангельсько-го оповідання (Лк. 5:17–26), котрі принесли розслабленого й через віру яких (вірш 20) Господь дарує хрещеникові відпущення гріхів та життя вічне.

своє лоно: хрестить, миропомазує і причащає. Ієрей записує хрещеника в Божу книгу життя.

Підготовка кандидата на Просвіщення — це важлива справа не тільки для нього, але для цілої громади, бо ж вона також бажає прийняти у своє лоно нового члена. Підготовка існує не сама по собі, але щоб потім могло відбутися свято, а саме — сповнення події. Таке свято Просвіщення знаного спільноті члена вповні інтегрується в Божественну Літургію. Цей подвійний ритм приготування і сповнення події знаменує ціле наше життя, а часто вже приготування події дає нам відчуття смаку самої події. Так є з кожним добре приготованим богослужінням, яке нам дає передчуття нашого життя в Царстві Божім.

Підготовка до Хрещення починається зі звернення лицем до сходу, що є переважно є напрямом до місця, де стоїть іконостас. Митрофорний протопресвітер Роман Галадза пише:

Християни моляться до Сходу, що є пристосуванням традиційної єврейської практики молитви до Єрусалиму. Євангеліє від Луки 1:79 каже, що Христос прийшов, «щоб освітити тих, що сидять у темряві та в тіні смертній, щоб спрямувати наші ноги на дорогу миру». За традицією вважають, що Рай є на Сході. Захід знаходиться з іншого боку, це — напрям Великого Моря (Середземного) і таким чином — Смерті і Хаосу¹¹.

Ієрей тоді дише тричі на лице того, що бажає хреститися, який предстоїть без пояса, накриття і взуття. Символ роздягання (оголення) людини під час приготування до Хрещення відповідає відреченню від старих, невідповідних Божому Промислові помислів і дій. Стара людина відроджується в Христі й після Хрещення зодягається в Христа. Про це дуже конкретно сказано в каноні Андрея Критського:

Порвав я нині першу одіж мою,
Що виткав мені Творець на початку, —

¹¹ Хрещення [<http://www.saintelias.com/ua/mysterics/baptism.php>] (сайт *Церкви святого Іллі* — *Єпархія Торонто* відвідано 18.03.06).

І відтоді лежу нагий.
У ризи шкіряні вдягнув мене гріх
І скинув з мене першу боготкану одіж.

Протопресвітер Роман Галадза далі пише:

Цей подих є знаком того, що Бог вдихає в людину Святого Духа. Таким чином дихання на оглашеного представляє Божественний Вітер і дихання Життя, тобто Святого Духа. Тоді ієрей робить знак хреста на чолі і на грудях хрещеного і кладе праву руку на його голові, молячись: «Суций, Владико Господи, Ти сотворив чоловіка на образ Твій і на подобу, і дав йому владу на життя вічне, а потім, коли він через гріх відпав, Ти не погордив ним, але через очоловлення Христа Твого спасення світу встановив. Ти й це Твоє створіння визволи від ворожої неволі і прийми в Твоє пренебесне царство. Відкрий його духовні очі, щоб осяяло його світло євангелія Твого, спряжи з життям його ангела світлого, щоб охороняв його перед усякими ворожими підступами, перед зустріччю з лукавим, перед південним бісом і перед лукавими примарами»¹².

5. Екзорцизм

Тоді ієрей дише хрестовидно тричі на уста, чоло і груди дитини, щоб вигнати з неї нечисту силу, і кладе руку їй на чоло, щоб захистити її від помсти диявола.

Коли рука ієрея торкається хрещеника, щоб його знаменувати хрестом, це тривожить диявола, який діє, щоб заволодіти людиною, яку приписав собі у власність. Цієї реальної боротьби ми можемо не бачити чи не розуміти, однак вона існує¹³.

Ієрей молиться за хрещеника:

¹² Хрещення. Молитву взято з: *Малий требник* / видання Верховного Архiepіскопа Української Греко-Католицької Церкви. Львів 2001, с. 27–28.

¹³ Див.: Александр Шмеман. Водю и Духом, гл. 1: Приготовление к Крещению [http://www.krotov.info/libr_min/25_sh/shme/man_22.html] (сайт Библиотеки Якова Кротова відвідано 18.03.06).

Вижени з нього всякого лукавого й нечистого духа, що скрився і гніздиться в серці його: духа обману, духа лукавства, духа ідолослужіння і всякого користоловства, духа неправди й усякої нечистоти, що діється з диявольської науки. Учини його словесним овечам святого стада Христа Твого, чесним членом Церкви Твоєї, сином і спадкоємцем царства Твого, щоб, поживши згідно з Твоїми заповідями, і зберігши печать непорушну, і захоронивши ризу неосквернену, одержав блаженство святих у царстві Твоєм. Благодаттю, і щедротами, і чоловіколюб'єм єдинородного Сина Твого, що з ним благословен еси, з пресвятим, і благим, і животворящим Твоїм Духом, нині і повсякчас, і на віки віків¹⁴.

Церква захищає людину, яка тікає від пітьми до єдиного світла, яким є Христос, покладаючи руки на того, хто збирається хреститися. Східне богослов'я, як і Святе Письмо та Святі Отці, не тільки визнає, що зло — це відсутність добра і знання, але що це ірраціональна дійсність, яка активно присутня в житті людини і з якою треба боротися. Так зробив Отець, виславши Сина на хресну смерть, щоб зло побідити. Особистісний вияв зла — це диявол¹⁵.

Знаряддями ієрея є слово і дихання. Слово в Церкві — це реальна сила, яка сотворила небо і землю. Слово буде і руйнує. Слово Божого Творіння — це сама Друга Божа Особа, яка воплотилася й воплочується серед людського роду. У контексті Хрещення Слово спричиняє нове творіння і дар Христа, який стає Словом у хрещеникові. Звернення до сатани — це реальне заклинання страшних супротивних сил. Заборона і заклинання диявола від імени Христа — це визволення людини і приєднання її до «світла Євангелія». На Літургії передосвячених Дарів у п'ятницю перед Лазаревою суботою ми співаємо на стихирах на «Господи, взиваю я»: «Так ото смерть була зв'язана твоїм голосом і твоїми руками розв'язані похоронні пов'язки», а також: «Господи, твій голос знищив царство адове, слово твоє могутнє воскресило

¹⁴ *Малий требник*. Львів 2001, с. 28.

¹⁵ Див.: А. Шмеман. Водю и Духом, гл. 1.

з гробу чотириденного мерця, і Лазар став спасеним прообразом відродження»¹⁶. Дихання — це мова, якою послуговується Бог і людина. Дихання, вітер може бути позитивним, якщо воно чисте і Боже, а може бути нищівним. Дихання огортає цілу людину, кожну клітинку її тіла¹⁷.

6. Відречення від диявола

Коли диявола вигнано з людини, вона може зробити свобідний вибір. Уже після екзорцизму свобідна людина може подивитися на сили зла й відвернутися від них, вибравши добро¹⁸. Хрещеник тепер стоїть лицем до заходу (до притвору), що символізує темряву, зло, диявола. Один чи обоє хресних батьків підносять руки вгору як знак визволення від усякого зайвого тягаря, який хрещеника приземлює. Свобода — це не вибір між добром і злом, це вибір життя в Бозі, який людину сотворив для себе¹⁹.

Іерей тричі запитує того, хто охрещується: «Чи відрікаєшся сатани, і всіх діл його, і всіх ангелів його, і всього служіння його, і всієї гордині його?»²⁰ А хресні батьки (замість хрещеника), піднімаючи руки, формально й остаточно зрікаються диявола.

7. Поєднання з Христом

«Коли ти відрікаєшся від сатани, — пише св. Кирило Єрусалимський, — остаточно розірвавши всякий союз із ним і древню згоду з адом, тоді відкривається тобі рай Божий, на сході насаджений,

¹⁶ Молитвослов. Рим — Торонто 1990, с. 511–512.

¹⁷ Див.: А. Шмеман. Водюю и Духом, гл. 1.

¹⁸ Там само.

¹⁹ Там само.

²⁰ Малий требник. Львів 2001, с. 29–30.

звідки за переступ вигнаний був наш праотець. Це означає, що повернувся ти від заходу до сходу, країни світла»²¹.

Хрещеник тепер повертається лицем до сходу. Хресні батьки опускають руки як знак свободи людини, яка вибрала Бога. Така постава — це ввірення своєї долі Божій волі, це смиренномудріє²².

З уст священнослужителя далі лунає до хрещеника поважний заклик-запитання: «Чи поєднуєшся з Христом?». А відповідь на нього — це торжественна обіцянка, це клятва на добро, це вступ до лав Христових слуг. Єдність із Христом — це благодать; роз'єднання — це прокляття, це гріх²³.

8. Цар і Господь

Хрещеник віддає себе і своє життя «цареві і Богові». Віра в Господа як царя і Бога означає віру активну: не тільки знання про Бога, але виконання Його заповідей, життєве кредо. Слово «цар» тут дорівнює слову «Господь». Для християнина повинен бути лише один Господь — це Бог. Якщо Бог наш Цар, то ми належимо Його Царству вже тут, на землі, а це Царство нераз протирічить іншим царствам цього світу, так що нам справді доводиться воювати зброєю світла. Зброя світла — це натхнення Святого Духа, яке ми можемо отримати в щоденному житті для позитивної дії²⁴.

9. Символ віри

Тепер іерей кладе кінець епітрахилі на кандидата на Хрещення й веде до середини храму, перед іконостас. Вся громада йде за ними, і

²¹ Св. Кирилл Иерусалимский. Тайноводственные поучения к новопросвещенным 1. 9. Тут подається за: А. Шмеман. Водюю и Духом, гл. 1.

²² Див.: А. Шмеман. Водюю и Духом, гл. 1.

²³ Там само.

²⁴ Там само.

кожен виголошує Нікейсько-Константинопольський символ віри. Тут «знання про Христа повинно стати знанням Христа: істина, яку Церква зберігає в її Переданні, повинна стати вірою і життям її нового члена.»²⁵ Це віра в «одного істинного Бога в Трійці»²⁶:

Вірую в єдиного Бога Отця, вседержителя, творця неба і землі, всього видимого і невидимого. І в єдиного Господа Ісуса Христа, Сина Божого, єдинородного, від Отця родженого перед усіма віками, — світло від світла, Бога істинного від Бога істинного, родженого, несотвореного, єдиносущного з Отцем, що через нього все сталося. Він задля нас, людей, і нашого ради спасення зійшов із небес, і воплотився з Духа Святого і Марії Діви, і стався чоловіком. І був розп'ятий за нас за Понтія Пилата, і страждав, і був похований, і воскрес у третій день, згідно з Писанням. І вознісся на небо, і сидить праворуч Отця. І вдруге прийде зо славою судити живих і мертвих, а його царству не буде кінця. І в Духа Святого, Господа животворящого, що від Отця [і Сина] ісходить, що з Отцем і Сином рівнопоклоняємий і рівнославимий, що говорив через пророків. В єдину, святу, соборну й апостольську церкву. Ісповідую одне хрещення на відпущення гріхів. Очікую воскресення мертвих і життя budouчого віку. Амінь²⁷.

10. Остаточне поєднання з Христом

Після публічного вислову хрещеником віри відбувається багатозначний перехід від недоконаного до доконаного виду дієслова, від колишнього «з'єднуєшся» до теперішнього «з'єднався» з Христом. Це свідчить про остаточне й безповоротне рішення людини віддатися своєму Богові на все своє життя²⁸. Щоб знаменувати цей перехід, треба кадити після «Вірую», а в той час громада співає «Благослови, душе моя, Господа».

²⁵ А. Шмеман. Водюю и Духом, гл. 1.

²⁶ Хрещення

²⁷ Малий требник. Львів 2001, с. 30–31.

²⁸ Див.: А. Шмеман. Водюю и Духом, гл. 1.

Тричі єднаючись із Христом, людина поклоняється Пресвятій Трійці. Поклін — це символ достоїнства людини, яка вміє віддати належне Господеві, Його образу й подоби у світі. Поклін — це свобода від гордості, поклін — це любов і людська гідність, це обоження. Поклін Трійці — це опечатання свого просвіщення, свого визволення від пут сатани, свого звільнення Божю благодаттю. Поклін Трійці — це вираз життя. Поклін Отцю і Сину і Святому Духові — це перший знак хреста, який приносить сама новопросвіщена людина, це її зброя світла. Бо Отець покликав людину до себе, Син її відкупив та уможливив освячення плоті, а Дух надав сили волі та вдихнув благодать. Поклонившись Трійці, людина входить у Таїнство своєї віри, в яке їй слід тільки ввійти і споглядати²⁹. Поклін означає розуміння смерті і воскресіння Христа та своєї участі в тому таїнстві спасіння людини: «Хресту Твоєму поклоняємось, Владико, і святее воскресення Твое славимо»³⁰.

11. Молитва

Підготовка хрещеника й цілої громади наближається до моменту істини, коли людина зануриться у води спасіння, коли прийме смерть і воскресіння Христове, бо людина родилася тілом для того, щоб могли родитися духом³¹. Іерей молиться:

Владико Господи Боже наш, поклич раба Твого [ім'ярек] до святого Твого просвіщення і сподоби його цієї великої благодаті Твого хрещення; зди́ми його ветхість і обнови його на життя вічне; сповни його сили Святого Духа Твого на з'єднання з Христом Твоїм, щоб він не був більше дитиною тіла, але дитиною Твого царства. Благоволінням і благодаттю єдинородного Сина Твого, що з ним Ти благословен еси, з

²⁹ Там само.

³⁰ Прийдіте поклонімся: Молитовник, вид. 5-те, випр. Львів 2004, с. 672.

³¹ Див.: А. Шмеман. Водюю и Духом, гл. 1.

пресвятим, і благим, і животворящим Твоїм Духом, нині, і повсякчас, і на віки віків³².

Так, як Ісус є Сином Отця і є благословенним в Отці зі Святим Духом, так і очищений через Хрещення удостоїться нової — Божої — гідності. Тільки Бог може покликати людину й надати їй Божої гідності, тільки через молитву Церкви (родини, громади, пресвітера, евхаристійне жертвоприношення) людина може відважитися на крок здійснення зі себе гріха Адама, щоб понести хрест Господній.

12. Початкове кадіння

Ієрей вступає до святилища й кадить престол, святилище, іконостас, купіль, народ. Ієромонах Мелетій (Соловій) нагадує, що

кадило — це символ богопочитання, духа жертви та молитви. Зокрема кадження є зовнішнім висловом бажання, щоб Бог прийняв людські молитви і жертви. [...] Обряд початкового кадження треба уважати свого рода привітальним актом, себто поздоровленням приявних учасників Служби Божої. Бо устав приписує кадити не тільки [дари], престол, святилище, ікони, але також приявних у церкві. І кадження образів, і кадження людей є висловом їх поважання та однаковою пошанівкою³³.

Кадило має теж «очищувальну й освячувальну роль». Воно служить для вигнання злих духів, які криються особливо там, де люди наміряються поклонитися Богу в молитві. Благословляючи кадило, ієрей молиться:

Кадило Тобі приносимо, Христе Боже наш, як приємний запах духовний; Ти ж прийми його в пренебесний Твій жертвник і зішли нам благодать Пресвятого Твого Духа³⁴.

³² Малий требник. Львів 2001, с. 32.

³³ М. Соловій. *Божественна Літургія*, с. 197.

³⁴ Прийдіте поклонімся, с. 333.

Під час початкового кадіння священнослужитель теж відмовляє покайний 50-й Псалом «Помилуй мене, Боже...», що вказує на очищувальну функцію кадила й на те, що

тими злими духами, чи демонами, які криються навіть і на святих місцях, є гріхи людей. Гріхи занечищують душу — живий храм самого Бога, а засобами до очищення душі з гріхів є щире каяття, сердечна молитва і добрі вчинки. Це якраз висловлює у символічний спосіб обряд початкового кадження³⁵.

Ієромонах Мелетій ще пише:

Кадило є символом духа жертви й молитви з боку людини. Через обряд кадження священник в імені людей прохає Бога, щоб прийняв св. Дари з молитвами людей і зілляв на них свої ласки. Подібно молився колись Псалмопівець, порівнюючи свою молитву до кадила: «Нехай прийде моя молитва до Тебе, Господи, немов те кадило» (Пс. 140:2). Також св. Іван Богослов в одному із своїх видінь описує «двадцять чотирьох старців, як вони падали на коліна перед Агнцем, а кожний з них мав арфу і золоті чаші, повні кадила, а ними є молитва Святих»³⁶.

У храмі всі свічки запалені, як на найбільші свята. Протоієрей Георгій Чистяков пише на цю тему:

Як піднімається вгору полум'я свічки перед іконою, так і молитва. Вона завжди стремить до Бога, виходить під купол храму разом із кадильним димом чи піднімається до неба вздовж лінії [...] собору³⁷.

13. Поклін. Велика ектенія разом із ектенією Хрещення

Саме Хрещення відбувається в храмі при купелі. Воно починається початковим славослов'ям, яке є тільки в трьох богослужіннях: Літургії, Шлюбі та Хрещенні. Це знак того, що їхня мета — ввести людину в Царство Боже³⁸.

³⁵ М. Соловій. *Божественна Літургія*, с. 198.

³⁶ Там само, с. 183.

³⁷ Георгій Чистяков. *Господу помолимся*. Москва 2001, с. 10.

³⁸ Див.: А. Шмеман. *Водою и Духом*, гл. 2.

Після початкових виголосів великої ектенії додаються окремі прохання про освячення води і того, хто буде хреститися в ній:

Щоб освятилася вода ця, силою, і діянням, і шестям Святого Духа...
 Щоб послалася на нього благодать ізбавлення і благословення Йорданові...
 Щоб вода ця стала для нього купіллю відродження, відпущенням гріхів і одежею нетління...
 Щоб він показався сином світла і наслідником вічних благ...³⁹

Як Дух Святий у виді голуба освячував Йорданські води при Хрещенні Ісуса, так Він нині приходить, щоб через воду Хрещення перетворити людину з невільника диявола в чадо Боже, якого Дух Святий наскрізь просвічує Божим світлом⁴⁰.

14. Молитва за священнослужителя

Після молитви за воду ієрей молиться й за себе, називаючи себе «недостойним». Перед чистотою води, перед світлом Святого Духа священнослужитель усвідомлює свою нікчемність і бачить свої прогрішення, але просить, щоб, незважаючи на них, благодать зійшла й ніколи не залишила того, хто збирається охреститися: «І зобрази Христа Твого в тому, що хоче знову родитися через мене, недостойного».⁴¹ Це показує, що Божа сила сходить на людей через Церкву, хоча в її лоні є й грішні люди, які не завжди відповідають своєму покликанню. З іншого боку, існує велика відповідальність усієї громади, включно з пресвітерами, щодо того, чи їхній стиль життя відповідає постійній дії Таїнства, чи є лише зовнішнім виявом, що прикриває внутрішню пустоту. Якщо Таїнство продовжується в житті людини й родини поза стінами храму, то воно живе й приносить плоди в щоденному житті, а якщо отриману

³⁹ Малий требник. Львів 2001, с. 34.

⁴⁰ Див.: А. Шмеман. Водю и Духом, гл. 2.

⁴¹ Малий требник. Львів 2001, с. 35–36.

свободу ми віддамо дияволу, то самі йому належатимемо й інших до нього притягатимемо⁴².

15. Молитва на благословення води

«Вода — це символ очищення, чистоти, покаяння»⁴³. У релігійно-му світосприйнятті людини існує подвійний образ води: «основа життя, животворяща сила — і основа смерти, сила руйнівна»⁴⁴. «Освячення води... розкриває всі сторони таїнства Хрещення»⁴⁵.

Після молитви за себе ієрей молиться за воду, щоб вона не була, як колись, символом потопу, тобто смерти, а щоб, як у Йордані, приносила благословення та нетління людям. Цей момент, коли згадується початок світу та історія спасіння, називається анамнезою. Зразу за ним іде епikleза, тобто заклик до Духа Святого. Анамнеза та епikleза — це постійне завдання Церкви тут, на землі⁴⁶.

Ієрей молиться, щоб благословити воду:

Господи Боже, вседержителю, творче всього створіння, видимого і невидимого, Ти сотворив небо, і землю, і море, і все, що в них; Ти зібрав води в один збір, Ти замкнув безодню і запечатав її страшним і славним іменем Твоїм, Ти підняв води вище небес. Ти утвердив землю на водах, Ти утвердив море силою твоєю, Ти стер голови зміїв у водах; Ти страшний, і хто може стати проти Тебе? Поглянь, Господи, на цей твір Твій і на воду цю і дай їй благодать ізбавління, благословення Йорданове, вчини її джерелом нетління, даром освячення, яка гріхи розрішає, недуги лікує, демонів погубляє, для супротивних сил неприступна, повна ангельської кріпости. Нехай утікають від неї ті, що будуть напосідатися на створіння

⁴² Див.: А. Шмеман. Водю и Духом, гл. 2.

⁴³ Там само.

⁴⁴ Там само.

⁴⁵ Там само.

⁴⁶ Див.: Там само.

Твоє, бо ім'я Твоє, Господи, я призвав, чудне, і славне, і страшне для супротивників⁴⁷.

Тричі ієрей дише і знаменує: «Мир всім!»

Ієрей тричі просить Господа благословити воду: «Нехай сокрушаться під знаменом образу хреста Твого всі супротивні сили». І кожного разу благословить воду, занурюючи пальці і дихаючи на неї.

Історія спасіння людини поетапна. Ісус Христос поборов сили аду через свою смерть на хресті. Людина позбувається злих сил через знаменування її хрестом. Хресним знаменням виганяють диявола з води. Відомо, що людина великою мірою залежить від свого середовища. Світ і все матеріальне, що нас оточує, є добрим чи поганим, і Церква нас вчить звертати на це увагу⁴⁸. За словами прот. Олександра Шмемана, «посвячення води перед Хрещенням — це епіфанія, відкриття дійсного значення Хрещення як космічного, еклезіологічного й есхатологічного акту»⁴⁹.

16. Молитва на благословення елею

Елей, як і вода, є символом життя. Як вода, так згодом тіло намащується елеєм, щоб показати готовість жити повноцінно, а це значить — разом із Богом, під опікою Божою, у Бозі. У молитві ієрей говорить про оливну галузку в дзьобі голуба, який над Ноевим ковчезом вказував на нове життя людей у Бозі⁵⁰.

Тричі ієрей дише і знаменує елей:

Владико Господи, Боже отців наших, Ти послав тим, що були у Ноевім ковчезі, голуба, який мав оливну галузку в дзьобі — знак спасення і примирення від потопу і передобраз таїнства благодаті, і оливний плід

⁴⁷ Малий требник. Львів 2001, с. 36.

⁴⁸ Див.: А. Шмеман. Водюю и Духом, гл. 2.

⁴⁹ Там само.

⁵⁰ Там само.

подав на сповнення святих Твоїх таїн. Тим сповнив Ти Духа Святого тих, що були під законом, а тих, що в благодаті, Ти вдосконалюєш. Сам благослови і елей цей силою, діянням і зшестьям Святого Твого Духа, щоб він став помазанням нетління, зброєю правди, оновленням душі і тіла, відігнанням усякого диявольського діяння на перемінення всякого зла для тих, що помазуються з вірою цим елеєм або його приймають на славу Твою, і єдинородного Сина Твого, і пресвятого, і благого, і животворящего Духа Твого, нині, і повсякчас, і на віки віків⁵¹.

17. Благословення води елеєм

Коли освячений елей тричі хрестовидно змішується з освяченою водою, то народ співає «Алилуя» як знак радості й повноти, бо вся природа, цілий всесвіт стоять перед нами ніби в час їхнього творення Богом і Він каже, що добре це, що Він створив. Освячена вода з елеєм — це символ готовності світу сприяти людині бути «просвітленою і освяченою» Богом. Тепер можна приводити того, що хоче охреститися. Усе готове: злі сили вигнані, природа в мирі з Богом, громада готова прийняти нового члена, Бог присутній⁵².

18. Намащення тіла хрещеника елеєм радості

Намащення святим «елеєм радості» тіла людини, кожної його частини: чола, грудей, плечей, вух, ніг — привертає людині незіпсований образ Божий, коли-то душа і тіло творять нероздільну єдність, коли немає ні крихти зла, яке б роздвоювало всередині людину⁵³.

Хрещеника помазують елеєм:

На чолі: «Помазується раб Божий [ім'ярек] елеєм радості в ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа, щоб був відкритий ум його на розуміння і

⁵¹ Малий требник. Львів 2001, с. 37–38.

⁵² Див.: А. Шмеман. Водюю и Духом, гл. 2.

⁵³ Там само.

прийняття таїнств віри Христової і пізнання істини Його, нині, і по-всякчас, і на віки віків. Амінь».

На грудях: «На зцілення душі і тіла, і щоб він любив Господа Бога всім серцем своїм, усією душею своєю і всіма мислями своїми, і ближнього свого, як самого себе».

На плечах: «Щоб він щиросеречно взяв блага ярмо Христове на себе і з насолодою ніс тягар його, і щоб він ухилився всіх похотей тілесних».

На вухах: «На слухання віри і на прийняття голосу Божественної Євангелії — нехай буде відкритий слух його».

На руках: «Щоб підносив руки свої до святині і чинив правду на всякий час і благословив Господа».

На ногах: «Щоб він ходив слідами заповідей Христових»⁵⁴.

Намащення елеєм — це свого роду пристосування основних членів людського тіла до нового життя в Христі, створення оптимальних умов для нормального функціонування організму в Царстві Божому.

19. Хрещення

Хрещення — це насамперед введення людини (душі і тіла) у смерть і воскресіння Господнє, у Божу благодать. Приймаючи Хрещення, людина отримує Христове наслідство. Хрещення пов'язане з Воскресінням, а підготовка до нього — з постом і смертю Ісуса. Людина занурюється у воду, щоб із неї постати, — так, як Христос занурився в смерть, щоб воскреснути⁵⁵.

Хрещення відбувається через потрібне занурення у воду, лицем до сходу, тобто до іконостаса. Така практика відбувається «згідно з Біблією і візантійськими церковними канонами»⁵⁶. Святий Григорій Нісський пояснює, що, «роблячи це тричі, ми

⁵⁴ Малий требник, Львів 2001, с. 38–39.

⁵⁵ Див.: А. Шмеман. Водю и Духом, гл. 2.

⁵⁶ Хрещенн.

віддзеркалюємо на собі триденну благодать воскресіння», а далі роз'яснює сенс самого заклик до трьох осіб Пресвятої Тройці:

«Християчи їх в ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа» (Мт. 28:19). Чому в ім'я Отця? Тому, що Він початок всього. Чому в ім'я Сина? Тому, що Він Творець створіння. Чому в ім'я Святого Духа? Тому, що Він виконавча сила всього⁵⁷.

Отож ієрей промовляє: «Охрещується раб Божий [ім'ярек] в ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа. Амінь».

Святий Григорій Богослов пише:

Христитиму тебе й навчатиму в ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа. Одне спільне ім'я трьох — Бог. Хай і символи, і слова дадуть тобі зрозуміти, що ти відрікаєшся всякої безбожності, бо лучишся з цілковитим Божеством. Віруй, що весь світ, видимий і невидимий, створений Богом з нічого і керований Творцем, зміниться на кращий... Віруй, що Син Божий, предвічне Слово, роджений від Отця безлітно й безплотно; Він в останні дні родився задля тебе Сином людським, прийшов з Діви Марії несказанно і без скверни, бо нема жодної скверни там, де Бог і звідки спасіння⁵⁸.

Дуже важливо, що Хрещення не є образом смерті і воскресіння, — воно є реальним переживанням смерті і є реальним воскресінням Господнім. Хрещення не є знаком чи засобом, яке надає благодать, — Хрещення є благодаттю. Це «подія “оновленого життя” в Христі, котре і є благодать»⁵⁹.

Воно нам вказує на правдиве, християнське значення смерті. Це смерть, яку Христос подолав своєю смертю. Смерть — це відлучення від Бога. Адам помер, бо хотів бути як Бог. Христос переміг смерть, бо, непідвладний смерті, хотів померти, щоб здійснити Божу волю. Людина, яка створена Богом на вічне життя, вписується в Книгу Життя, щоб жити вічно в небі. Фізіологічне знищення людини — це

⁵⁷ Григорій Нісський. Слово на Богоявління // Юліан Катрій. *Перлини східних Отців*, вид 2-ге, доп. Львів 1998, с. 324.

⁵⁸ Григорій Богослов. Слово 40 // Ю. Катрій. *Перлини східних Отців*, с. 324.

⁵⁹ А. Шмеман. Водю и Духом, гл. 2.

ще не її смерть. Гріх — це жало, яке приводить людину в смерть, і Хрещення збавляє від цієї дійсності, якщо життєвим станом хрещеного стає істина. У цьому полягає суть того, що Хрещення — це повторення в людині смерті і воскресіння Господнього⁶⁰.

У Хрещенні зустрічаються власна віра, яка привела хрещеника до Церкви, і віра Церкви, яка є виповненням Божої волі. У такому значенні написано слова св. Павла, що їх співають у гимні новоохрещених: «Ви, що в Христа хрестилися, у Христа зодягнулися» (Гал. 3:27). Бо що означає «в Христа хрестилися, в Христа зодягнулися», як не прийняття Його віри, яка є скарбом Церкви! Віра в Божому розумінні — це повнота, життя, любов. У тому й полягає таїнство, що «тільки завдяки свободній і повновладній Божій благодаті ми знаємо, кажучи словами св. Григорія Нісського, що “та вода є істинно для нас гріб, і матір...”»⁶¹.

20. Облачення новоохрещеного в білу одягу

Протопресвітер Роман Галадза пише:

Щойно охрещений одягається в білий одяг, який символізує, що він «одягнувся в Христа» — білий одяг святих. «Хто переможець — він одягнеться в одяжі білі, і вже не викреслю імені його з Книги Життя, і визнаю ім'я його перед Отцем моїм і перед ангелами його» (Од. 3:5); «...обмили одяжі свої, і вибили їх у крові Агнца. Тому вони перебувають перед престолом Бога і служать Йому день і ніч у храмі Його; і той, хто сидить на престолі, поселиться над ними» (Од. 7:14–15). Цей одяг [стихар] носить все духовенство під час Божественних служб, так як основний предмет одягу кожного християнина⁶².

Тоді хрещеник, облачаючись, співає разом із громадою: «Ризу подай мені світлу, Господи, Ти, що зодягаєшся світлом, наче

⁶⁰ Див.: А. Шмеман. Водой и Духом, гл. 2.

⁶¹ Там само.

⁶² Хрещення.

ризою»⁶³. Протопресвітер Олександр Шмеман пише, що обряд облачення новоохрещеного в білу одягу

являє і, з тої причини, сповіщає нам радикальну новизну тої чистоти і праведности, того нового духовного життя, для котрого новоохрещений уже народився під час трикратного занурення у воду і яке в той момент буде покладене на нього «печаттю дару Духа Святого»⁶⁴.

Біла одягу, у яку облачається новоохрещений, — це символ одягу, в яку був убраний Христос на горі Тавор, коли апостоли Петро, Іван і Яків Його побачили під час Преображення. Природна гідність людини перебуває вбраною у світлу райську одягу. Це символ людської природи, яка в Таїнстві набирає своєї повноти, тому й світлості. Біла, світла риза вказує на зовнішній зміст того, що Таїнство творить у людині та з людиною. Через відречення, очищення, вільний вибір, Хрещення людина відновила свою первородну Божу гідність, і ця Божа чистота, в яку вона вбралася, дозволяє їй прийняти новий дар Божий — самого Бога в Дусі Святому⁶⁵. Біла одягу — це символ чистоти серця, яка відповідає зовнішній чистоті і яка супротивиться стандартам подвійного життя: одного — церковного, а другого — громадсько-професійного.

21. Іерей умиває руки

Іеромонах Мелетій (Соловій) пише, що іерей вмиває руки «на знак, що він хоче бути чистий і з чистим сумлінням збирається “благодарити” Бога й “розказувати про Його чуда”»⁶⁶. Умивання рук після Хрещення — це знак кожному, щоб порозмірковував над значенням очищення від гріха, яке щойно настало через занурення

⁶³ Малий требник. Львів 2001, с. 40.

⁶⁴ Олександр Шмеман. Водой и Духом, гл. 3: Таинство Святого Духа [http://www.krotov.info/libr_min/25_sh/shme/man_24.html] (сайт Библиотеки Якова Кротова відвідано 18.03.06).

⁶⁵ Див.: Там само.

⁶⁶ М. Соловій. Божественна Літургія, с. 171.

в хрещальну купіль. Це мова не про зовнішній, а про внутрішній бруд. Святий Кирило в «Містагогійних катехизах» писав:

Це вмивання рук є символом, що нам треба очиститися від гріхів і беззаконня, бо ж руки є символом наших діл і, вмиваючи їх, хочемо представити чистоту і непорочність наших вчинків. Ту саму думку висловлює Давид, кажучи: «Вмию свої руки разом з невинними і обійду довкруг Твій жертвник Господи...»⁶⁷

22. Подання запаленої свічки

Свічка як символ супроводжує людину в кожен важливий момент церковного життя: під час шлюбу, хіротонії, похорону. На Літургії передосвячених Дарів ієрей благословляє людей свічкою, промовляючи: «Світло Христове просвіщає всіх»⁶⁸. А чин похорону нам пропонує таке бачення самого Хрещення, пов'язане зі світлом: «Від Діви засяяв Ти світові, Христе Боже, і синів світла нею показав, помилуй нас»⁶⁹. Запалені свічки в руках людей служать знаком духовного просвіщення. Олексій Потапенко пише:

М'якість воску є знаком добровільної жертви людини Богу, вираженням готовності до послухання Богу. Горіння свічки — це устремління людини до обоження, перетворення в нову особу. Свічка є також свідченням віри, приналежності людини до Божественного світла. Фраза «його свічка ясно горить» означає «він живе праведним, добродішним життям»⁷⁰.

Свічка супроводжує віруючу людину від хрещення до похорону, переходячи через шлюб. Це символ готовності людини до

⁶⁷ М. Соловій. *Божественна Літургія*, с. 170. Оригінальний твір св. Кирила див.: PG 33, 1110 і далі.

⁶⁸ *Божественна Літургія Передосвячених Дарів*. Львів 2005, с. 30; = *Прийдіть поклоніться*, с. 449.

⁶⁹ *Прийдіть поклоніться*, с. 490.

⁷⁰ Олексій Потапенко. Свічка // *Словник символів* [http://ukrlife.org/main/evshan/symbol.htm] (сайт відвідано 10.12.05).

зустрічі з Богом, незалежно від часу і місця, коли Він схоче її покликати до себе. «Свічка — це божественне світло, що сяє у світі, емблема Христа, Церкви, благодаті, віри, духовна радість, благочестя, освітлене любов'ю»⁷¹.

Отаку свічку ієрей подає новоохрещеному (хресним батькам) у правицю, кажучи:

Прийми оцю горючу свічку і старайся у всьому житті своєму просвічуватися світлом віри і добрих діл, щоб, коли прийде Господь, ти міг світло вийти назустріч Йому зі всіма святими й увійти беззаборонно у чертог небесної слави Його і царювати з Ним в безконечні віки. Амінь⁷².

23. Молитва перед Миропомазанням

Протопресвітер Роман Галадза пише:

Миропомазання — таїнство, під час якого охрещений отримує Святого Духа — так само, як і апостоли в день П'ятдесятниці. Миропомазання відбувається після Хрещення, бо не можна охреститися і не отримати в той же час дару Святого Духа. В Діяннях (2:38): «Петро ж до них: "Покайтесь", каже, "і нехай кожний з вас охреститься в ім'я Ісуса Христа на відпущення гріхів ваших, і ви приймете дар Святого Духа"».

Єпископ Каллістос (Уер) навчає, що у святім таїнстві Миропомазання охрещений стає «лаїкос» (*λαϊκός* — мирянин), тобто, в істинному значенні цього слова, повноправним членом Божої спільноти. «Через миропомазання кожен член Церкви стає пророком і отримує місце біля Христа». Він цитує перше послання Йоана Богослова 2:20: «Ви ж маєте помазання від Святого, й усе знаєте»⁷³.

Ієрей молиться:

⁷¹ О. Потапенко. Свічка.

⁷² *Малый требник*. Львів 2001, с. 40.

⁷³ Миропомазання [http://www.saintelias.com/ua/mysteries/chrisimation.php] (сайт Церкви святого Іллі — Єпархія Торонто відвідано 18.03.06).

Благословен еси, Господи Боже, вседержителю, джерело добра, сонце правди, що засвітив сущим у темряві світло спасення явленням єдинородного Твого Сина і Бога нашого і дарував нам, недостойним, блаженне очищення у святій воді і божественне освячення у животворчому помазанні. Ти й нині благословив знову родити раба Твого новопросвіщенного [ім'ярек] водою і духом і дарував йому відпущення гріхів, вольних і невольних. Сам, Владико, всіх царю добросердний, даруй йому і печать дару святого, і всесильного, і поклоняемого Твого Духа, і причастя святого тіла і чесної крові Христа Твого. Охорони його у Твоїм освяченні, утврди в православної вірі, визволи його від лукавого і від усіх починань його. Душу його збережи спасенним Твоїм страхом у чистоті і правді, щоб він, у всякому ділі і слові вгодивши Тобі, став сином і наслідником небесного Твого царства⁷⁴.

24. Помазання святим миром

Іерей «помазує охрещеного святим миром, роблячи образ хреста на чолі, очах, ніздрях, устах, вухах, грудях, руках і ногах, кажучи: "Печать дару Святого Духа. Амінь"»⁷⁵.

Новоохрещений отримує самого Святого Духа, і цей дар запечатується, щоб був назавжди прикріплений до того, що його як дар отримав. Це так само, як людина отримує життя від Бога, щоб вічно жити. Факт Різдва Христового освячує людське тіло й приготує людину до нового народження в Хрещенні. Тому людина отримує дар Святого Духа, який надається їй «печаттю», тобто навечно, для підкріплення вічної свободи, отриманої з народженням. «Ми отримуємо як дар Того, Кого Христос і тільки Христос має в природі: Святого Духа»⁷⁶.

⁷⁴ Малий требник. Львів 2001, с. 44–45.

⁷⁵ Миропомазання.

⁷⁶ А. Шмеман. Водою і Духом, гл. 3.

Протопресвітер Олександр Шмеман пише, що «Святий Дух, оскільки Він є Христовим Духом, дає нам Христа, а Христос, оскільки Святий Дух є Його Життям, дає нам Духа»⁷⁷.

У Хрещенні Бог повертає людині її природу, а в Миропомазанні дає їй додатковий дар — робить людину Богом. Дуже важливо збагнути, що Бог дає людині в дар самого Себе, а оскільки, отримуючи Христового Духа, ми отримуємо Христа, а Христос є Царем, Священиком і Пророком, то ми одержуємо дар царювати, священнодіяти і пророкувати⁷⁸.

Тобто Миромазання — це дар Святого Духа і Сина. Дух — це Дух Сина, Він нам передає Сина в повноті своїй, а Син, оскільки він посідає Духа, нам знову передає Духа. Таким чином ми стаємо учасниками Божої святости. Ця святість є для нас білою одежею; це святість, у яку ми перетворилися і яка є метою всього нашого життя. Коли ми з допомогою Духа повертатимемося до Христа й житимемо Таїнствами, то ми за допомогою цієї єдиної святости зможемо преображуватися, уподібнюватися до Бога й жити в Царстві та для Царства⁷⁹.

25. Гимн новоохрещених

Після Миропомазання вірні тричі співають гимн новоохрещених: «Ви, що в Христа хрестилися, у Христа зодягнулися. Аلیلіа»⁸⁰, а іерей бере новоохрещеного й веде його процесійно довкруги купелі та тетраподу. Це та сама процесія, яка відбувається під час Пасхальної Літургії, коли рано-вранці вірні тричі обходять храм, потім стають перед «царськими дверми» храму й зі словами «Христос Воскрес»

⁷⁷ Там само.

⁷⁸ Див.: Там само.

⁷⁹ Там само.

⁸⁰ Малий требник. Львів 2001, с. 45.

входять до нього, щоб у відправити євхаристійну Літургію та, як наслідок, запричащатися святої Євхаристії⁸¹.

Заміна на Пасху Трисвятого хрещальною «вхідною» піснею ясно показує, що в думці та практиці ранньої Церкви Хрещення було органічно пов'язане з євхаристійним зібранням, знаходило своє сповнення «входом у Церкву» й участю в Євхаристії і що післяхрещальна процесія та вхід у храм були початком празнування Церквою Христового Воскресіння. [...] І якраз відродження в Хрещенні та помазання Святим Духом відкривають двері в те Царство, — двері, котрі були замкнені гріхом і відреченням людини від Бога. [...] Хрещення на правду реалізує себе як євхаристійна процесія до Церкви для участі в Христовій Пасці⁸².

26. Апостол

Читання Апостола йде слідом за коротким стихом котрогось псалма, який ми називаємо «прокіменом»⁸³.

Н[иколай] Кавасила на питання, чому скоріше читаємо Апостола, а щойно по Апостолі св. Євангеліє, відповідає, що це діється тому, що Христос найперше висилав Апостолів на проповідь, а опісля сам проповідував. «І післяв апостолів перед своїм лицем (значить: перед собою!), куди сам хотів іти» (Лк. 10:1)⁸⁴.

У нашій практиці Літургій для молодих сімей з малими дітьми ми вважаємо, що оскільки хлопчики можуть прислуговувати, активно допомагаючи ієреєві у святилищі, то дівчатка готуються до своєї євангелізаційної праці та свідчення в суспільстві через повільне й виразне читання Апостола. Вони роблять це, стоячи

⁸¹ Див.: А. Шмеман. Водою и Духом, гл. 4: Вход в Царство [http://www.krotov.info/libr_min/25_sh/shme/man_25.html] (сайт Библиотеки Якова Кротова відвідано 18.03.06).

⁸² Там само.

⁸³ Див.: М. Соловій. *Божественна Літургія*, с. 260–261.

⁸⁴ Там само, с. 264. Оригінальний твір Николая Кавасили див.: PG 150, 416–417.

лицем до людей. Ієромонах Мелетій (Соловій) пояснює цю практику так:

Колись св. Письмо читалося лицем до людей. У нас цей звичай зтримався лише при читанні св. Євангелія, а первісний звичай читати теж Апостола лицем до народу зберігся ще тільки в деяких околицях Греції. Безперечно цей давний спосіб читання Апостола відповідав більше духові літургії і цілі, задля якої його на літургії читаємо. При читанні Апостола лицем до народу початковий зворот: «Братіє» набирає більшого змислу і значення...⁸⁵

Під час Просвіщення читається Апостол до Римлян (6:3–11):

Браття, всі ми, що в Христа Ісуса охрестилися, у смерть Його охрестилися. Ми погребали себе з Ним хрещенням у смерть, щоб, як розстав Христос із мертвих славою Отця, так і ми почали ходити в обновленні життя. Бо якщо ми стали схожими подобою смерти Його, то і воскресенням будемо. Знаючи те, що давній наш чоловік з Ним був розп'ятий, щоб зничилося тіло гріховне, щоб ми більше не служити гріхові, бо хто вмер, той оправдався від гріха. Коли ж ми вмерли з Христом, віруємо, що й жити будемо з Ним, знаючи, що Христос возставши з мертвих, вже більше не вмирає, смерть Ним більше не оволодіває. Бо що вмерло для гріха, вмерло раз назавжди, а що живе, для Бога живе. Так само і ви вважайте себе, що ви вже мертві для гріха, а живі для Бога в Христі Ісусі, Господі нашім⁸⁶.

27. Євангеліє

Так, як прокімен приготує нас до Апостола, пісня «Алилуя» вносить нас у радість, що незабаром до нас промовлятиме сам Ісус Христос. «Алилуя» означає «хвалить Бога»⁸⁷. Ієромонах Мелетій (Соловій) пише:

Алилуя по своєму змісті — це торжественна, радісна і похвальна пісня. Тому і вона дуже надається перед читанням св. Євангелія.

⁸⁵ М. Соловій. *Божественна Літургія*, с. 264–265.

⁸⁶ *Малий требник*. Львів 2001, с. 46.

⁸⁷ М. Соловій. *Божественна Літургія*, с. 265.

Євангеліє — це «блага вістка», це радісна вістка Христової науки і ласки. Книга Євангелія — це символ Христа. Читання Євангелія — це читання Христових слів. Тому гімн Алілуя перед читанням Євангелія є висловом духовної радості і привітання для Христа, що приходить до нас у символі свого Євангелія⁸⁸.

Під час кадиння перед читанням Євангелія іерей молиться:

Засвіти в серцях наших, чоловіколюбче Владико, нетлінне світло Твого богопізнання і відкрий мисленні очі наші, щоб ми розуміли Твої євангельські проповідання. Вложи в нас і страх блаженних Твоїх заповідей, щоб ми, перемігши всі тілесні похоті, провадили духовне життя, думаючи і діючи все, що угодне Тобі⁸⁹.

Ця молитва нам показує зміст і важливість, яких Церква надає слуханню Євангелія, бо ж для неї і для нас це слухання самого Христа. Для того, щоб діти з пошаною і розумом могли приймати слова, які будуть сказані, на дитячих Літургіях Євангеліє не співається, а читається чітко й повільно з відповідною інтонацією, залежно від монологу чи діалогу, який цього дня нам пропонує Христос.

Під час Літургії з Просвіщенням іерей читає Євангеліє від Матея (28:16–20):

У той час одинадцять учнів пішли в Галилею, на гору, куди повелів їм Ісус. І, увидівши Його, поклонилися Йому, а деякі усумнілися. І приступивши, Ісус рік їм, кажучи: «Дана мені всяка власть на небі і на землі. Ідіть, навчайте всі народи, хрестячи їх во ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа, навчаючи їх зберігати те все, що я заповідав вам. І ось я з вами по всі дні до скінчення віку. Амінь»⁹⁰.

Після того, як всі уважно, стоячи, при запалених свічках і всьому світлі вислухали слова самого Ісуса Христа й сказали Йому: «Слава Тобі, Господи, слава Тобі!», іерей торжественно відносить Євангеліє на престол і повертається, стаючи серед дітей і батьків,

⁸⁸ М. Соловій. *Божественна Літургія*, с. 266.

⁸⁹ *Прийдіте поклонімся*, с. 354.

⁹⁰ *Малий требник*. Львів 2001, с. 47.

щоб виголосити їм проповідь на євангельську тему у формі навчання разом із питаннями й відповідями дітей. Діти переповідають основні точки з євангельського читання, і це стає предметом науки з метою вказати на образи та приклади з життя, які б могли унаочнити в дитячому серці й уяві значення і правдивість цієї науки, а також приклади її наслідування. Діти можуть отримувати завдання додому на цю ж тему: сповнити якесь добре діло або ж написати чи намалювати власне сприйняття Божого Слова.

28. Єктенія за новопросвіщеного

Іерей закінчує Літургію Слова серед вірних, при купелі, звідки провадить вірних у ектенії усильного благання за щойно охрещеного: «Молимося за новопросвіщеного раба Божого [ім'ярек], щоб він зберігався у вірі чистого ісповідання, і в усякім благочестті, і у сповнюванні заповідей Христових по всі дні життя його»⁹¹.

Закінчивши ектенію усильного благання, іерей може запропонувати вірним ектенію за оглашених, яка в контексті Просвіщення набирає символічного місійного смислу. Ми молимося за нові покликання до християнства, щоб вони дочекалися такого самого торжества, яке ми нині цілою громадою пережили, «купелі відродження».

Микола Гоголь пише про це так:

Хоча тепер кількість тих, що не прийняли святого хрещення і належать до оглашених, є незначною, однак кожен із присутніх, задумавшись, як далеко є віра і діла від віри і вчинків тих вірних, що в перших віках християнства були гідними називатися причасниками трапези любови, коли бачить, що він немовби тільки щось навчився — огласився — від Христа, але сам ще не ввійшов у Його життя, коли тільки чує Його слова, але не виконує їх у своєму житті, коли він відчуває, що його віра холодна і що йому бракує вогню всепрощаючої любови до свого брата, — любови, що розтоплює твердість

⁹¹ *Малий требник*. Львів 2001, с. 48.

серця, коли він, хоч і охрещений водою в ім'я Христа, не одягнув ще відродження духа, без якого його християнство є нічим, за словами самого Спасителя: «Коли хтось не народиться з висоти, не бачити йому Божого Царства» (Йо. 3:3), коли кожний із присутніх усе це собі усвідомить, — то з розкаянням поставить себе в ряди оглашених і на заклик диякона: «Помолімся, оглашенні, Господеві», — з глибини свого серця промовить: «Господи, помилуй!»⁹².

29. Відправляється Літургія Жертви

Після молитов за вірних ієрей переходить до святилища, де відмовляє молитву Херувимської пісні. Від того моменту до молитви «Отче наш», коли мова про Просвіщення, все йде згідно зі Службеником.

30. Символ віри

Перед Символом віри ієрей звертається до народу словами: «Возлюбім друг друга, щоб однодумно визнавати Отця, і Сина, і Святого Духа, Тройцю єдиносущну і нероздільну». Тоді діти і старші подають собі руку на знак спільного життя в Бозі, кажучи: «Христос посеред нас», щоб кожний міг промовити «Вірую» від себе самого, в однині, але щоб усі голоси творили спільне «Вірую» Церкви. Під час Хрещення, як і на Хіротонії єпископа, «Вірую» можна відмовляти аж три рази⁹³. Для кращого сприйняття дітьми Символ віри читається, а не співається.

31. «Вгору піднесімо серця»

Ієрей, повернувшись до вірних, підносить руки, а з ним усі діти підносять руки вгору. Священнослужитель це робить у евхаристійному

⁹² Микола Гоголь. *Роздумання про Божественну Літургію*. Львів 2003, с. 35.

⁹³ Див.: *Требникъ въ двухъ частяхъ*, ч. А. Москва 1970, с. 34–37.

діялозі з народом, щоб виявити готовість до жертвоприношення свого життя разом із Христом на престолі в час освячення Агнца і Чаші. Ієромонах Мелетій (Соловій) пише, що ієрей

кличе так, як кликав колись Єремія: «Піднесім серця наші й руки до всевишнього Бога на небі» (Плач Єрем. 3:41), і так, як взивав св. Павло до своїх вірних: «Думайте про те, що вгорі, а не про те, що на землі» (Кол. 3:2). Іншими словами, літургія нагадує нам, як на херувимській пісні, щоб ми забули цілковито про землю, перенесли думками до неба, покинули всі дочасні журби, клопоти і почування, всю земну печаль. Вгору маємо піднести наші серця, бо ось зачинаємо святе жертвоприношення. Тим то й каже св. Кипріянін, навіязуючи до наших слів: «Коли стаємо на молитву, ми повинні бути бодрі і всім серцем прикладатися до неї. Хай відступить від нас всяка тілесна і світова думка, і хай наш дух ні про що інше не думає, як про те, чого просить. Тож і священник перед молитвою приготує думки братів, кажучи: “Вгору серця!”, щоб люди, коли йому відповідають: “Піднесли до Господа!”, думали лиш про Господа»⁹⁴.

32. «Благодарім Господа»

Відтак розпочинається особливе приготування до евхаристійного благодаріння. Усі діти, а також і дорослі складають руки навхрест на грудях і глибоко кланяються. Ієромонах Мелетій (Соловій) пише, що «благодарити Бога» значить приносити Йому евхаристійну жертву на подяку за діло нашого відкуплення». Руки навхрест на грудях і глибокий поклін означають готовність народу до повноцінної жертви, тобто до отожднення себе з жертвою Христовою. Святий Кирило Єрусалимський пише:

Ми в дійсності повинні дякувати Богові за те, що нас негідних, покликав до такої великої ласки. Хоч були ми Його ворогами, він

⁹⁴ М. Соловій. *Божественна Літургія*, с. 333. Оригінальний твір св. Кипріяна є в: PG 33, 1113.

примири́в нас, даючи нам ласку синівства через Св. Духа... Віддаючи (Богові) подяку, сповняємо ми слушне і справедливе діло⁹⁵.

33. «Отче наш»

На «Отче наш» усі діти тримаються за руки. Протоіерей Георгій Чистяков пише:

Звернення «Отче наш» містить одне слово, не менше важливе, як «Отець»: це займенник «наш», а не «мій». Називаючи Бога Отцем усіх людей, Ісус наголошує, що всі ми брати. Християни-араби, щоб не забути про це, під час літургії, перш ніж приступити до співання молитви «Отче наш», міцно беруть один одного за руки, знайомі і незнайомі, і лише після того починають співати⁹⁶.

34. Воцерковлення новоохрещеного

Тепер, оскільки дитя вже миропомазане і вважається духовно старшим, його приймають у члени Церкви, щоб воно причастилося.

Власне, колись було два обряди введення дитини до храму: воцерковлення матері і дитини перед Хрещенням і принесення матір'ю дитини в храм після Хрещення⁹⁷. Обряд воцерковлення колись правився перед Хрещенням, бо матір приносила в храм свою дитину ще не хрещеною. Це було благословення на членство

⁹⁵ М. Соловій. *Божественна Літургія*, с. 334. Оригінальний твір св. Кирила Єрусалимського див.: *De dominica oratione* // *PL* 4, 1112–1113.

⁹⁶ Г. Чистяков. *Господу помолимся*, с. 21.

⁹⁷ Там, де є звичай, щоб матір йшла в «церковну відпустку» після народження дитини, на 40-й день вона вперше приходить до храму з дитиною. Тоді на «Малому вході» іерей кладе Євангеліє на тетрапод і йде до матері, яка чекає в притворі. Тут відмовляє молитву над матір'ю і дитиною. Звідси йде до Євангелія, що на тетраподі, а маги, тримаючись його епітрахилі, з дитиною на руках йде за ним. При тетраподі вони обертаються до громади, і матір, поклонившись обабіч, йде на своє місце.

у громаді, а також для сім'ї як малої Церкви. Те, що ми нині називаємо воцерковленням, ним не є, бо дитина вже охрещена. Тут радше можна говорити про введення в храм як продовження пасхальної процесії, потрібного обходу довкруги купелі.

Тому що дитина належить до християнської сім'ї, вона може бути воцерковлена, потім охрещена, миропомазана, введена до храму для участі в Євхаристії. Через те, що особистість дитини твориться в сім'ї, яка є Божою інституцією для народжування дітей, Церква поширює своє благословення не тільки на матір, але й на цілість, яку становлять матір і дитина, які разом із батьком творять ядро Церкви.

Так, як матір ототожнює своє життя з дитиною і, творячи сім'ю, не уявляє свого життя без дитини, так Церква бачить свою роль через призму родини і творить велику сім'ю християнських родин. Так, як мати дарує себе дитині, а дитина — матері, так християнські родини віддають себе Церкві, а Церква перебуває вповні на служінні християнським родинам. Одні не уявляють собі повноцінного особистого, родинного, церковного життя без інших⁹⁸.

Оскільки християнська родина — частина Церкви, дитина, яка народжується в ній, теж стає членом християнської громади, яка її відразу ж воцерковлює для отримання нею Божого благословення та опіки. Вона робить це, ототожнюючи материнство матері дитини з материнством Богоматері й доповнюючи його ним та приносячи дитину в церкву, як Йосиф приніс Ісуса до храму праведному Симеонові в обійми: «Сам Ти, Господи, що охороняєш дітей, благослови дитя це разом із родителями і хресними батьками його, причисли його до святого Твого стада овець словесних, що називаються іменем Христа Твого»⁹⁹. Хресні

⁹⁸ Див.: Александр Шмеман. *Водой и Духом*, гл. 5: *Воцерковление* [http://www.krotov.info/libr_min/25_sh/shme/man_26.html] (сайт *Библиотеки Якова Кротова* відвідано 18.03.06).

⁹⁹ *Малый требник*. Львів 2001, с. 1–18.

батьки — це свого роду представники Церкви в родині, яка теж є клітиною Церкви¹⁰⁰.

Обряд уведення новохрещеного пристосований до процесійного супроводу його до Євхаристії і розпочинається від притвору храму. Тут на знак входження людини в Царство Боже ієрей творить із дитиною на руках образ хреста й каже: «Воцерковляється раб Божий [ім'ярек], в ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа. Амінь»¹⁰¹. Тоді вводить у храм, мовлячи: «Увійде в дім Твій, поклониться до храму святого Твого»¹⁰². Тут відчувається радість і торжесвенність та гідність поклонитися Господеві і Богу своєму. А посеред храму говорить: «Посеред церкви прославить Тебе»¹⁰³. Цим ієрей стверджує, що новоохрещений вповні віддає своє життя в Божі руки, йдучи зі спільнотою до євхаристії, а тим самим трудячись для сповнення Царства (тобто Церкви) на землі.

На завершення ієрей кладе дитину при царських вратах, промовляючи есхатологічну пісню праведного Симеона: «Нині відпускаєш раба Твого, Владико, по глаголу Твоєму з миром, бо бачили очі мої спасення Твое, яке Ти уготовив перед лицем усіх людей: світло на одкровення поганам і славу людей Твоїх Ізраїля»¹⁰⁴. Батько й матір, якщо присутні, інакше — хресні, поклонившись тричі, перед відкритими царськими вратами беруть дитину й, знову поклонившись обабіч громаді, виходять до храму вірних.

Коли охрещується хлопчик (отроча), ієрей несе його через царські врата у святилище й обносить навколо престолу. У кожному куті новохрещений, якщо може, цілує святий стіл; в інакшому разі це робить пресвітер¹⁰⁵.

¹⁰⁰ Див.: А. Шмеман. Водю и Духом, гл. 5.

¹⁰¹ Малий требник. Львів 2001, с. 18.

¹⁰² Там само.

¹⁰³ Там само.

¹⁰⁴ Там само, с. 19; див.: А. Шмеман. Водю и Духом, гл. 5.

¹⁰⁵ Перше святе Причастя [http://www.saintelias.com/ua/mysteries/communio.php] (сайт Церкви святого Іллі — Єпархія Торонто відвідано 18.03.06).

Протопресвітер Олександр Шмеман пише: «Хрещення приводить нас у Церкву; а Церква, приводячи нас до Христової трапези, робить нас — тепер, у цьому світі, в цьому житті — учасниками і свідками Спасіння, приготованого Богом і сповненого в Христі»¹⁰⁶.

35. Євхаристія

Прихід людини до Бога перетворюється природно у св. Хрещення. Хрещення веде до отримання Божественного Дару — самого Духа Христового і через Духа — Христа. Дух Христовий набирає своєї життєвої яскравості в людині через динаміку, яка у «Таїнстві Його промислу»¹⁰⁷ впроваджує її до Свята Святих. Таким чином у конкретному житті людини реалізується Таїнство Таїнств — Євхаристія, яка є впровадженням до Церкви, вступленням до небесного щастя, до Царства Божого.

Протопресвітер Олександр Шмеман пише:

Євхаристія має унікальний смисл як таїнство Церкви, тобто священнодійство, в якому й для якого Церква завжди є «тим, чим вона є», являє і сповняє себе як Тіло Христове і Храм Святого Духа, як здійснення сутности Царства Божого у світі цьому¹⁰⁸.

Тому до Святого Причастя приступають новоохрещений, хресні батьки, природні батьки та родичі, спільнота разом з усіма дітьми. Спочатку йдуть діти, які можуть самостійно ходити, і приступають без допомоги дорослих (на руках несуть лише немовлят), щоб привчати спільноту до того, що прийняття Причастя — це свідомий і добровільний вибір, який є ознакою відповідальності за свої вчинки. Згодом йдуть старші. Одні й другі знаменуються хрестом, кланяються, кладуть руки навхрест і кажуть своє ім'я.

¹⁰⁶ А. Шмеман. Водю и Духом, гл. 5.

¹⁰⁷ Божественна Літургія Передосвячених Дарів, с. 46; = Прийдіте поклонімся, с. 466.

¹⁰⁸ А. Шмеман. Водю и Духом, гл. 4.

Митрофорний протопресвітер Роман Галадза пише:

Канонічне право для Східних Церков Римського сопричастя (Канон 697) каже, що Євхаристія має уділятися якомога швидше після Хрещення і Миропомазання. В нашій парафії Хрещення завжди об'єднується з Божественною Літургією. Так після Миропомазання ми продовжуємо решту Божественної Літургії, і новоохрещений отримує Святу Євхаристію під час Літургії. Всі, кого хрестять, не тільки мають право, а навіть зобов'язані отримати Святі Таїнства. Це включає також охрещених немовлят і дітей. Ми завжди приносимо охрещених немовлят і дітей до Святих Таїнств. Якщо їхнє Хрещення має силу, то має бути дуже серйозне незнання, щоб заборонити немовлятам і дітям доступ до Столу Бога і Благословенного Причастя. Євхаристія — Хліб життя, і немовлята повинні її отримувати постійно, щоб рости духовно¹⁰⁹.

Оскільки Євхаристія творить Церкву, є вінцем усякого таїнства, усякого воцерковлення, домобудівництва, то Хрещення наповнюється повнотою в Євхаристії. За словами Олександра Шмемана, якщо сутність Церкви відкривається в Євхаристії і через Євхаристію, якщо Євхаристія є дійсно Таїнством Церкви, а не тільки одним із церковних таїнств, то вступ до Церкви необхідно веде за собою й участь у Євхаристії, котра насправді є сповненням Хрещення. Найкраще це можна зрозуміти, спостерігаючи за новоохрещеними, коли вони вступають процесійно в храм, зливаються із зібранням вірних і разом із ними приступають до участі в євхаристійному богослужінні¹¹⁰.

Цей самий автор продовжує:

Нова єдність [...] не обмежується тільки людьми [...]; усе створіння: матерія і час, звуки і барви, слова і безслів'я — славить і почитає Бога й у тому возвеличенні й почитанні стає знову собою — Євхаристією, таїнством єдності, таїнством нового творення¹¹¹.

¹⁰⁹ Перше святе Причастя.

¹¹⁰ А. Шмеман. Водойо и Духом, гл. 4.

¹¹¹ Там само.

36. Умивання новопросвіщеного

На восьмий день після Хрещення хресні батьки приходять до храму разом із дитиною, вбраною в біле. При кінці Літургії, під час «заамвонної» молитви, матір із дитиною приступають до ієрея. Він, без «начала обичного», відчитує молитву вмивання новопросвіщеного, а згодом — молитву хрестовидного постригу.

Коли людина вже просвіщена в Церкві таїнствами Хрещення, Миропомазання і Євхаристії, Церква посилає її на свідчення Божої любови до світу. Цей обряд складається з умивання, поклону голови та постригу.

Колись чин умивання відбувався за вісім днів після Просвіщення новохрещеного. Вісім днів пояснюються так: празник Воскресіння триває один тиждень, від Пасхи до Антипасхи, а день після неділі — це восьмий день. Тоді приводили нового члена Церкви для того, щоб посвятити його в Христові воїни. Нині вмивання відбувається при кінці Божественної Літургії і закінчується відпустом і многолітством. Читаймо за Требником митрополита Петра (Могили):

Ієрей промовляє: «Господу помолімся!»

Ієрей продовжує: «Ти, що через святе Хрещення дарував прощення гріхів рабу Твоєму і подав йому життя другого народження: сам, Владико, Господи, благоволи, щоб світло Твого лиця завжди відблискувало в серці його; збережи щит його віри від ворожої пастки; сохрани неоскверненою і непорочною одежу безсмертності, в якій він одягнений; захисти непорушною в ньому духовну печать благодаттю Твоєю і будь йому милостивий, як і нам, по множеству Твоїх щедрот. Бо благословиться і прославиться пречисте і величне ім'я Твое, Отця, і Сина, і Святого Духа, Амін».

Вірні: «Амін».

Ієрей: «Господу помолімся!»

Ієрей продовжує: «Владико, Господи, Боже наш, який купіллю небесне осіяння подаєш охрещеним, який знову родив раба твого новопросвіщеного [ім'ярек] водою і Духом і йому дарував прощення гріхів вольних і невольних, поклади на нього руку Твою вседержащу

і сохрани його в силі Твоєї благості, збережи незнищимою запоруку і сподоби його на життя вічне і на Твою прихильність. Бо Ти є освячення наше, і Тобі славу возсилаємо, Отцю, і Сину, і Святому Духові, нині, й повсякчас, і навіки віків».

Іерей: «Мир всім».

Диякон: «Голови ваші перед Господом схиліть».

Іерей: «Цей, що одівся в Тебе, Христа і Бога нашого, так, як ми, Тобі приклонив свою голову: сохрани його, щоб він завжди був подвижником непоборимим супроти тих, які даремно йому приносять вороженечу, так, як і нам; і при кінці покажи нас усіх переможцями, гідними Твого нетіліного вінця. Бо Тобі належить милувати і спасати, і Тобі славу возсилаємо з безначальним Твоїм Отцем, і пресвятим, і благим, і живоворним Твоїм Духом, нині, й повсякчас, і навіки віків»

І розв'язує іерей пояс та пелени отрочати, і, з'єднавши два краї їх, намочує чистою водою, і кропить отроча, кажучи: «Ти був оправданий, ти був просвіщений, ти був освячений. Ти був умитий іменем Господа нашого Ісуса Христа і Духом Бога нашого».

Потім іерей бере нову напоєну водою губку, витирає лице його з головою, і груди, і решту, кажучи: «Ти був охрещений, ти був просвіщений, ти був миропомазаний, ти був освячений. Ти був умитий: в ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа...»¹¹²

37. Хрестовидний постриг

Хрестовидний постриг волосся на голові хрещеного робиться на знак його посвячення Господу. Читаймо за Требником митрополита Петра (Могили):

Іерей: «Господу помолімся!»

Іерей продовжує: «Владико Господи Боже наш, що образом Твоїм удостоїв чоловіка, що з душі словесної і тіла благочестивого збудував його, так щоб тіло служило словесній душі: Ти, що голову положив на висоті

¹¹² Требник Петра Могили, 2-ге вид., с. 70–73; Требникъ въ двухъ частяхъ, ч. А, с. 59–65 (тут і далі переклад мій — М. Д.).

і в ній згромадив множинність почуттів, що не сковують один одного: Ти, що волоссям покрив голову його, щоб вона не була ушкоджена змінами вітрів; і всі його члени для потреб людини насадив, так щоб у всьому благодарила Тебе, досконалого художника. Сам, Владико, який нам заповів, через вибраний Тобою сосуд, апостола Павла, все на славу Твою творити, благослови раба Твого [ім'ярек], який прийшов Тобі першому дарувати пострижений волос своєї голови, благослови рівно ж його хресних батьків і дай їм усім поучатися в законі Твоєму благоугодно Тобі служити. Бо Ти є Бог милостивий і чоловіколюбець, і Тобі славу возсилаємо, Отцю, і Сину, і Святому Духові, і навіки-віків».

Іерей: «Мир всім».

Диякон: «Голови ваші перед Господом схиліть».

Іерей продовжує: «Господи, Боже наш, що через хрещальну купіль освячуєш Твоєю благістю тих, які в Тебе вірять, поблагослови цю дитину, і нехай Твоє благословення зійде на її голову; і як Ти поблагословив через пророка Самуїла царя Давида, благослови і голову Твого раба [ім'ярек] рукою мене грішного, приславши на нього Твого Духа Святого; щоб, приспіваючи роками і сивиною старости, славу Тобі приносив і увидів блага Єрусалима по всі дні свого життя. Бо Тобі належить всяка слава, честь і поклоніння, Отцю, і Сину, і Святому Духові, і навіки-віків».

Іерей постригає хрестовидно новоохрещеного (це значить на потилиці та лобі, а згодом з правого й лівого боку голови, так точно, якби благословляв), кажучи: «Постригається раб Божий [ім'ярек], в ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа...»

Волос розподіляє в конверт і до свічки перед іконою Христа як жерту Богові.

Іерей (диякон) читає ектенію, на що вірні відповідають потрійним «Господи, помилуй».

«Помилуй нас Боже, по великій милості Твоїй, молимося Тобі, вислухай і помилуй».

«Ще молимося за всіх православних християн».

«Ще молимося за милість, життя, мир, здоров'я, і за спасіння рабів Божих [ім'ярек], хресних батьків цієї дитини, і раба Божого [ім'ярек], новопросвіщеного».

Вірні: «Амінь».

Іерей: «Бо Ти є Бог, милостивий і чоловіколюбчець, і Тобі славу возсилаєм, Отцю, і Сину, і Святому Духові, нині, і повсякчас, і на віки...»

Вірні: «Амінь»¹¹³.

Після того громада співає: «Будь ім'я Господне благословенне...» і відбувається відпуст Божественної Літургії разом із многолітством новопросвіщеному.

38. Спільнота вірних співає

Під час Євхаристії чи при завершенні Літургії народ може співати:

1. Ти, дорогенька дитино Моя, у Христі хрещена, Алилуя! (2). 2. Жий в Святім Дусі, що даю тобі. 3. Жий ти в Мені, а Я живу в тобі. 4. Ти, дорогенька дитино Моя, Духа печаті, Алилуя! (2). 5. Ти, дорогенька дитино Моя, повна Мого Світла. Алилуя!¹¹⁴

39. Висновки: значення таїнства Просвіщення

Через прийняття таїнств Хрещення і Миропомазання людина стає дорослою во Христі. Внаслідок цього людина стає гідною сопричащатися цілим своїм еством з Ісусом. Церква через спільноту вірних супроводжує новоохрещеного в дорозі до Христа.

Таїнства сприймаємо не лише своїм розумом (який може бути більш чи менш досконалим), але й духом. Саме це є таємницею, в яку людина не може проникнути, але Бог сам об'являє її людині різними способами. На те й існує спільнота, щоб через

¹¹³ *Требник Петра Могили, 2-ге вид., с. 73–75; Требникъ въ двухъ частяхъ, ч. А, с. 59–65.*

¹¹⁴ На основі слів черниці Марії (Шевчук), СНДМ; музика черниці Христини (Дудич), СНДМ. Оригінальний текст із нотами див.: *Господь моя пісня: Збірник релігійних пісень. Львів 2003, с. 592–593.*

таїнства й любов разом обожуватися; для цього й треба нам плекати ті глибокі символи, які розробляли століттями наші батьки, бо вони нам допомагають вловити невловиме й сказати словами Псалмоспівця: «Господь — моє світло й моє спасінням: кого маю боятись? Господь — мого життя твердиня: кого маю страхатись?» (Пс. 27:1).

Тільки таким чином, сполучивши Христове запевнення про Царство й безсмертність із щоденним життям, об'єднавши віру і діла, нашу духовність і нашу Літургію, ми зможемо жити щасливими в Бозі. Господь «озорить наш помисел, упевнить нас у вірі, утвердить в надії, совершить у любові, вчинить чесними членами Христа Його»¹¹⁵.

Ми осягаємо єдність людини, її тіла і душі, через таїнство Просвіщення, яке сполучає все літургійне, богословське, духовне життя в одну цілість. Віра нас приводить до таїнств, а таїнства нас вводять у віру не тільки як зовнішні знаки невидимої благодаті, а як перший крок реального життя в Бозі. Це стається через педагогіку Духа Святого, яка дає нам відчуття й розуміння нашого повноцінного життя в невідомому Бозі.

У таїнстві Просвіщення як інтегральній частині Божественної Літургії проглядається взаємозв'язок між ученням і віруванням, між виголошенням і сповненням своєї віри, між особистою і спільнотною вірою в Отця, Сина і Святого Духа. Беручи участь у богослужінні в храмі, ми виносимо благодать, в ньому отриману, для богослужіння життя. Продовження храмового богослужіння в суспільстві образно змальоване в підготовці та прийнятті цього таїнства — як його переживала у своїй традиції Церква. Для того, щоб ми й нині, у ХХІ столітті, могли бути священиками Христовими в суспільстві, Церква відновлює традиційний обряд Просвіщення, який природно вводить людину у виконання цієї її місії.

¹¹⁵ *Божественна Літургія Передосвячених Дарів, с. 36; = Прийдіте поклоніся, с. 455–456.*

Бо ж трагедія сучасної дехристиянізації (хоч вона, власне, існувала завжди) полягає не в сповненні чи несповненні обрядів, а в надто інтелектуальному їх сприйнятті, у неготовності сприйняти обряди в тому вимірі, іноді надто простому й безпосередньому, у якому подає їх нам Церква. Тому потрібно, щоб богослужіння, навчання і досвід Церкви творили для нас одну цілість, завжди виходячи з таїнств, які починаються в Хрещенні, а закінчуються в Євхаристії. Цей шлях і є Просвіщенням.

Просвіщення величне тому, що воно вводить нас у Христа-Бога, воно дає нам печать Божого Духа. Просвіщення, якщо воно пережите з любов'ю і в повноті, показує нам наше ставлення до світу, до Церкви і до Вічності¹¹⁶.

Так, усе це нам приносить це таїнство, і тому воно має бути насичене тим, що нам передала столітня молитовна практика Церкви. Саме тому воно відбувається разом із євхаристійним ототожненням Церкви зі своїм Главою Ісусом Христом, щоб ми, умерши і воскреснувши, як Христос, могли цілим своїм життям співати: «Ви, що в Христа хрестилися, у Христа зодягнулися. Алилуя»¹¹⁷.

Відтак і світ зрозуміє, що повне вочоловічення — це сповнення Божого Таїнства, особливо актуальне в наш час постмодерного суспільства. «Чи може хтось боронити води, щоб оці не хрестились, що, як і ми, одержали Святого Духа?» (Ді. 10:47). «Не переведеться ніколи потомок, що стоятиме перед моїм обличчям» (Єр. 35:19).

40. Схематичний порядок Просвіщення дитини під час Божественної Літургії

1. Молитва перед іконостасом та облачання.
2. Проскомидія: у *святиниці*.

¹¹⁶ Пор.: Anthony Coniaris. *These Are the Sacraments: The Life-Giving Mysteries of the Orthodox Church*. Minneapolis 1981.

¹¹⁷ *Малий требник*. Львів 2001, с. 45.

3. Молитва над оглашеним (-ою): у *притворі*. *Оглашений (-а) лицем до сходу (до іконостаса) без пояса, накриття і взуття*.
4. Екзорцизм: ієрей дише тричі на чоло та груди дитини, кладе руку на чоло.
5. Відречення від Сатани. *Оглашений (-а) лицем до заходу (до притвору)*. *Хресний (а) підносить руки вгору*.
6. Єднання з Христом. *Оглашений (-а) лицем до сходу (до іконостаса)*. *Хресний (а) опускає руки*.
7. Виголошення Нікейсько-Константинопольського символу віри: у *храмі*.
8. *Ієрей кадить*. Вірні співають «Благослови, душе моя, Господа».
9. Остаточне єднання з Христом.
10. Молитва.
11. Ієрей вступає до святиниці й кадить престол, святиницю, іконостас, купіль, народ.
12. Поклін. Велика ектенія разом із ектенією Хрещення: у *храмі при купелі*.
13. Молитва на благословення води. *Тричі ієрей дише і знаменує*.
14. Молитва на благословення елею. *Тричі ієрей дише і знаменує*.
15. Благословення води елеєм. *Тричі*.
16. Намащення тіла хрещеника (-ці) елеєм радости на чоло, груди, плечі, вуха, ноги.
17. Хрещення через потрійне занурення у воду: *лицем до сходу (до іконостаса)*.
18. Облачення новохрещеного (-ї) у світлу одягу.
19. Ієрей умиває руки.
20. Подання засвіченої свічки новохрещеному (-ій) (хресним батькам) у *правицю*.
21. Молитва перед Миропомазанням.
22. Помазання святим миром чола, очей, ніздрів, уст, вух, грудей, рук і ніг.
23. «Ви, що в Христа хрестилися, у Христа зодягнулися. Алилуя»: *тричі ієрей з новохрещеним (-ою) обходить тетрапод*.
24. Прокімен.

25. Стих.
26. Апостол.
27. Алилуя.
28. Стих.
29. Євангеліє.
30. Проповідь.
31. Єктенія за новопросвіщеного (-у): *серед храму*.
32. Воцерковлення новохрещеного (-ї): ієрей, взявши дитя, творить ним образ хреста перед царськими вратами, мовлячи: «Уцерковлюється раб (-а) Божий (-а) ..., в ім'я Отця...»: *тричі*.
33. Ієрей кладе дитину перед царськими вратами і входить у святиню, проводить кадіння, а спільнота співає Херувимську пісню. Батьки, поклонившись тричі перед іконостасом, беруть дитину і, знову поклонившись обабіч до вірних, виходять до храму.
34. Відправляється Літургія Жертви.
35. Причастя новохрещеного (-ї), хресних батьків, природних батьків і родичів, спільноти разом з усіма дітьми.
36. Під час «заамвонної» молитви відбувається умивання новопросвіщеного (-ї).
37. Хрестовидний постриг волосся на голові хрещеника (-ці) робиться на знак його (її) посвячення Господу.
38. Після того народ співає «Будь ім'я Господнє...» і відбувається відпуст Божественної Літургії.
39. Многолітство.
40. Спільнота вірних співає:
 1. Ти, дорогенька дитино Моя, у Христі хрещена, Алилуя! (2).
 2. Жий в Святім Дусі, що даю тобі.
 3. Жий ти в Мені, а Я живу в тобі.
 4. Ти, дорогенька дитино Моя, Духа печаті, Алилуя! (2).
 5. Ти, дорогенька дитино Моя, повна Мого Світла. Алилуя!